

Pedro Arrupe

ŽIVJETI PRAVEDNOST

Dati svjedočanstvo?

Što to znači? Što to uključuje?

Da bi dala uvjerljivo svjedočanstvo za svoju božansku misiju, Crkva treba da dade i uvjerljivo svjedočanstvo za pravdu među ljudima. Pa ako je njezina vjerodostojnost u tom pogledu na stanovit način okrnjena, mi smo kršćani pozvani da dokažemo da je Crkva određena za pravdu. A mi to ne možemo učiniti samo apstraktnom argumentacijom ili samo ponavljanjem općenitih načela. Mi treba da nauku Crkve o pravdi podzidamo svojim nastupanjem za pravdu. To pak moramo učiniti na način koji zaista uvjerava.

Ako, naime, kršćani zaista žive po zapovijedi ljubavi — a ona zahtijeva i uključuje pravdu — onda zahtjev da Crkva živi po Duhu i da joj Duh daje život, postaje zaista uvjerljiv.

Zadaća je Crkve da propovijeda Evanđelje, ali da ga propovijeda onako kao što je to činio Krist, naš Gospodin, ne riječima, već djelima; ne tako da se o tome govori, već da se prema tome živi i umire za to.

Evanđelje je poruka ljubavi. No ljubav zahtijeva pravdu. Evanđelje je stoga također i poruka pravde; ono je radosna vijest za siromahe. I mi treba da je ne samo propovijedamo time što je naučavamo, već da za nju i svjedočimo.

Ovaj komentar uz izjavu Treće biskupske sinode »Pravednost u svijetu« napisao je isusovački general o. Pedro Arrupe na želju Papinske komisije »Iustitia et pax«. Tekst na engleskom i francuskom objavila je Pontifikalna komisija »Iustitia et pax«, a na španjolskom Propaganda Popular Católica u Madridu.

To pak neće biti lako. Nije lako biti pravedan. Istina je, doduše, da se u uzor kršćanskog života, pravednog života, mnogi ugledavaju i da on inspirira mnoge. Ali to će biti i znak koji izaziva protivljenje. Sam Krist bio je takav znak, a sluga nije veći od gospodara.

Proročko svjedočenje

Kao u prošlosti, tako Krist i danas šalje svoje proroke da bi nama pomogao da prijedemo osobito teške odsječke puta, odnosno da bi nas prodrmao iz grijeshnog drijemeža ili ravnodušnosti, odnosno da bi nas prekorio zbog naših nedjela, ili da bi nas upozorio na krive postavke koje treba prevladati, ili na nužne zadaće kojima treba da se podvrgnemo i koje zahtijevaju radikalne izmjene u našem životu. Mi moramo biti upozoreni na te stvari jer nam ne pada na um da sami pomislimo na njih; osim toga, to su stvari, osobito s obzirom na pravdu, koje nam se ponekad čine tegobnima, pretjeranima, štoviše, nezamislivima.

Mi ne stvaramo nikakvih proroka, a niti možemo stvoriti proroke; nitko se ne može nazvati prorokom. Biti prorok, to je dar koji samo Bog daje. Problem je kako da razlikujemo između pravih i lažnih proroka, bili to pojedinci ili skupine. »Čuvajte se lažnih proroka koji dolaze k vama u ovčjem odijelu, a iznutra su vuci grabežljivi.«

Naravno da norma za razlikovanje pravog od lažnog proroka ne može biti to da li nam je njegova izjava ugodna ili nije. Za to su potrebni drugi kriteriji kao, na primjer:

1. Izjava proroka treba da bude u skladu s naukom naše vjere. »Ako je tvoj dar proricanje«, kaže Pavao, »onda se služi njime kao što ti kaže tvoja vjera.«

2. Njegova izjava treba da ljude dovede do toga da priznaju Boga, a Krista kao Božjeg Sina i Spasitelja.

3. On sam treba da svojim životom ispuni fundamentalne zahtjeve svoje poruke. »Po njihovim plodovima poznat ćete ih.«

Nastupati za pravdu

Kršćani su pozvani da dadu svjedočanstvo za riječi Evanđelja: pravda, ljubav i mir na području današnjeg svijeta.

Pošto je opisala suvremenu situaciju, Sinoda je ukratko definira tako što konstatira da svijet danas karakterizira »teški grijeh nepravde« te da je ovaj »po svome perverzitetu nespojiv sa Stvoriteljevim planom«. Snažne, ali istinite riječi ako uzmemo u obzir da danas nije manjina, već veći dio čovječanstva žrtva tih nepravdi . . .

Oslobođenje potlačenih, zaštita siromašnih, ljubav prema ljudima i briga za njih kao prema Kristovoj braći i kao prema našoj vlastitoj braći — ako mi svoj život posvetimo tima idealima, dajemo svjedočanstvo

za pravdu. Ili, drukčije rečeno, mi moramo primjerom svojega života svijetu učiniti jasnim da je integralni sastavni dio kršćanskog poziva stvarati socijalni poredak »koji je utemeljen na istini, izgrađen na pravdi i nadahnut ljubavlju«.

Davanje svjedočanstva zahtijeva oštar pogled

Nastupanje za pravdu nije ni lako ni jednostavno. Ono zahtijeva sposobnost rasuđivanja.

Kako se spoznaju vječite istine u situacijama koje su tako promjenljive i kompleksne? Još dalje: kako treba da vječne istine budu uključene u proces mijenjanja, rasta i razvoja?

Ako Crkva treba da ispuni svoju zadaću nastupanja za pravdu, mora dokazati svoju sposobnost rasuđivanja: onu nadnaravnu moć rasuđivanja Duha, uz čiju pomoć i u ovako zamršenim situacijama može naći smjer koji pokazuje Duh Sveti, Duh istine.

Mjesna kršćanska općina postaje sve više izražajnim sredstvom po kome govori Krist i po kome polaže svjedočanstvo. To isto vrijedi i za moć rasuđivanja. Kršćanska općina trebala bi da postane za rasuđivanje sposobna zajednica i da dade sebi odgovarajuću strukturu. »Kršćanska općina je pozvana da objektivno analizira situaciju koja je primjerena vlastitom narodu da bi je obasjala svjetlom nepromjenljivih riječi Evanđelja te da uspostavi načela refleksije, norme stvaranja sudova i smjernice djelovanja iz socijalne nauke Crkve.«

Da bi se spoznalo kako se u određenoj situaciji može unaprijediti pravda, bitna je objektivna spoznaja relevantnih činjenica.

Skupljanje i interpretiranje činjenica jest, doduše, važno, ali to još ne znači stvaranje suda. To stvaranje suda, ako zaslužuje tu oznaku, jest živa refleksija o nekoj ljudskoj stvarnosti (koju smo pokušali, koliko je moguće, objektivno shvatiti). U svjetlu vjere i s ovim ciljem pred očima: oblikovanje našeg života i naše djelovanje koje se odnosi na tu stvarnost usmjeriti jedino i samo prema uputama Duha.

Promjena: pretpostavka za moć rasuđivanja

Ne može biti pravog razumijevanja bez promjene, jer razumijevanje, napokon, i nije ništa drugo negoli biti vođen po Duhu: svijet i ono što bismo mi trebali da budemo ili da činimo na svijetu, ne gledati više vlastitim očima, nego očima Duha.

Promjena ne znači odustajanje od nečega što mi lako možemo napustiti. Radi se o nečemu mnogo dubljem. To je odustajanje od nečega što smo mi: naše staro ja sa svime njegovim previše ljudskim, previše

svjetskim predrasudama, uvjerenjima, postavkama, shvaćanjima vrijednosti, shemama mišljenja i djelovanja, navikama koje su toliko postale dio nas samih da nam se već pomisao da ih napustimo čini kao agonija, a koje su ipak ono što nas pritom sprečava da znakove vremena ispravno tumačimo, da čvrsto gledamo život i da ga sasvim vidimo.

Ispit savjesti

Promjena počinje sa samospoznajom, a prosuđivanje budućih djelovanja treba da se temelji na procjeni sadašnjih učinaka. To je naša polazna točka: ispit savjesti.

»Veoma je lako«, rekao je Sveti Otac, »odgovornost za nepravde prebaciti na druge ako se ujedno ne spozna koliko je svatko osobno sudjelovao i kako je prije potrebna osobna promjena.«

Budnost prema nepravdi

»Upravo zato jer je Crkva obvezana da se založi za pravdu, ona je načistu s time da o pravdi smije javno govoriti samo onaj tko je pravedan u očima javnosti.«

Poštivanje prava

Mogli bismo ispitati da li oni koji rade u crkvenim općinama, upravama i ustanovama, a koje moramo gledati kao svoje suradnike u Gospodinu, imaju u najmanju ruku istu primjerenu plaću, jednaka socijalna prava i jednaku slobodu sastajanja kao i oni zaposleni u svjetovnim organizacijama. Ili možda Crkva uživa u tom pogledu povlastice ili iznimni položaj koji joj je priznat po zakonu ili po običajnom pravu? Pa ako je tako, treba li da zadržimo te privilegije i izuzetke?

Suodlučivanje

Ako su danas veoma mnogi neopravdano lišeni ne samo svoga legitimnog udjela u bogatstvu svijeta, već i primjerenog suodlučivanja u politici i u odlukama koje se odnose na njihovu egzistenciju, onda je primjer Crkve na tom području to potrebniji.

Napose: ima li u crkvenoj općini izabrani savjetnik općine ili, u najmanju ruku, netko tko čini pravu reprezentaciju? Ima li u biskupiji biskupijski savjetnik koji bi se kao predstavnik laika stavio uz bok svećenicima dijeceze ili redova? Postoji li na nacionalnoj razini kakav gremij koji bi bio konstruiran na sličan način? Imaju li naše katoličke škole strukture koje bi predviđale suodlučivanje učitelja, učenika, roditelja i prikladnih predstavnika općina, uključivši i oblikovanje školskih programa i pitanja postupka?

Nediskriminacija

Diskriminacija je izravan izazov kršćanskom shvaćanju čovjeka. Čast ličnosti čovjeka, jedinstvo ljudske rase i jednakost svih ljudi sastavni su dijelovi kršćanskog Evanđelja, koje navješćuje naše zajedničko porijeklo, naše zajedničke ciljeve, naše zajedničko otkupljenje i našu zajedničku sudbinu.

Dijalog

Ispitajmo svoj stav prema onima koji imaju drukčije poglede negoli mi. Je li on otvoren ili uskogrudan? Ako mi obazrivo i poduzmemo sve mjere da bismo sačuvali čistoću i integritet svoje vjere, brinemo li se ujedno i za mjeru slobode u istraživanju, refleksiji i diskusiji, čime se obogaćuje naše ljudsko razumijevanje objavljene istine, te da se s obzirom na situaciju, koja se uvijek mijenja, primjenjuju ispravne praktične odluke?

Pravedan postupak

Garantiraju li disciplinski ili sudski postupci u općini ili u ustanovi za koju mi snosimo odgovornost temeljna ljudska prava? Postoje li društva i strukture koje i posljednjem članu općine ili ustanove omogućuju da njegove žalbe budu lako saslušane? Daje li se onima koji su optuženi da su povrijedili zakone ili propise prilika da se izjasne sebi u prilog?

Kažnjavaju li se lažne optužbe odgovarajućim kaznama?

Pozitivno se založiti za pravdu

Nije dovoljno da se mi kršćani ograničimo na to da izbjegavamo nepravde i da ne povređujemo prava drugih. To je, doduše, nuždan prvi korak koji, k tome, nije ni uvijek lak. Ali mi moramo, više od toga, kao Kristovi pristaše odigrati u svijetu proročku i eshatološku ulogu.

Materijalno bogatstvo

Crkva na svim nivoima i grupe u Crkvi morale bi ozbiljno preispitati jesu li njihov novac, zemljišni posjedi, zgrade i drugi materijalni posjedi takve naravi i upotrebljavaju li se tako da se po njima jasno očituju kršćanska poniznost i spremnost na žrtvu te dolazi li do izražaja radosna vijest o oslobođenju siromaha i potlačenih.

Ljudsko bogatstvo

To je područje za koje je važno da o njemu promisle ne samo svećenici ili redovnici, nego također i laici, osobito pak oni koje je Bog blagoslovio osobitim darovima, a za općinu to može biti od neprocjenjive vrijednosti. Oni to zahvaljuju osobito darovima i talentima koje im je po-

dijelio Bog, da su postigli ekonomski i socijalni položaj što ga danas uživaju u društvu. Oni stoga ne smiju ni na koji način te darove ili taj položaj založiti u korist nepravde ili upotrijebiti ih na nepravedan način ili možda samo za svoju vlastitu ugodnost ili za svoj vlastiti napredak. Osim toga, treba da ozbiljno porazmisle što osobno mogu učiniti za članove zajednice koji su žrtve nepravde i osobito su potrebni njihove pomoći i potpore. Talenti i mogućnosti što nam ih je Bog dao jesu poziv da služimo Kristu u svojima bližnjima, a osobito potlačenima, siromašnima i onima nezaštićenima.

Stil života

Nasljedujući Kristov primjer, Crkva bi trebala da bude prije svega Crkva siromaha i potlačenih: zemljoradnika, izbjeglica, onih koji zbog svoje vjere trpe progonstvo, onih koji su lišeni temeljnih ljudskih prava, onih koje su moćni i bogati potisnuli na rub ljudskoga društva. Moramo se zapitati nije li naš životni cilj takve vrste da svi ti ljudi u nama spoznaju poruku ljubavi i oslobođenja što ju je Krist donio svijetu te da oni uzmognu naći nadu i spas u Crkvi.

Sloboda

Mnogi su danas lišeni političke i vjerske slobode, spriječeni u tome da izraze svoja legitimna mišljenja i ideje te da ispovijedaju, uče i dalje šire svoju vjeru. S obzirom na to nasilno potiskivanje ljudskih prava trebala bi Crkva ne samo priznati »pravo svakog pojedinca na doličnu slobodu mišljenja i nazora«, već i da sama bude uzor otvorenosti i međusobnog povjerenja.

U vezi s time možemo svi mi, a napose laici, mnogo učiniti kako bismo osigurali da štampa i druga sredstva društvenih komunikacija razviju osjećaj odgovornosti koji je nužno povezan sa slobodom.

Akcija za pravdu

Ako mi uzornim životom dajemo svjedočanstvo za pravdu, to nužno znači da radimo za pravdu: akcijom, svojim dnevnim angažmanom za pravdu, svojom aktivnom solidarnošću sa siromasima i svojim naporima da oslobodimo ljude potlačivanja koje ih zarobljuje.

Politički angažman

Način našega zalaganja za pravdu bit će različit, prema našem položaju u društvu i prema darovima koje nam je Bog udijelio. Među tim različitim mogućnostima mora se djelovanje na političkom području smatrati kao jedan od najdjelotvornijih putova da se stvori pravedniji socijalni poredak.

»Politika« je riječ koja ima mnogo značenja. Ona može jednostavno značiti vršenje prava i dužnosti građanina države. Ako je tako shvatimo, svi su kršćani pozvani da se založe u politici. No politika može značiti i težnju za političkim vodstvom i moći ili vršenje ovih, način vodstva i moći koji je svojstven državi. U tom smislu je politika područje djelovanja koje je osobito pridržano za laike jer je poziv laika da se posveti izgradnji zemaljskog poretka.

Mir po pravdi

U mnogim dijelovima svijeta postoji danas, međutim, uvedeni (»establishment«) poredak ili, kako se to naziva, »establishment«, koji sebi uzurpira funkciju čuvanja mira, a zapravo ima funkciju potpore, podržavanja i ovjekovječenja realnog nereda, »institucionalizirane sile«, to jest takvih socijalnih i političkih struktura, među čije sastavne dijelove pripadaju nepravda i potlačivanje.

U takvoj situaciji može nastup za pravdu, djelovanje za pravdu značiti i sudjelovanje u mučnom naporu da se pridonese izmjeni takvih struktura.

Rezultat takvih strukturnih promjena trebalo bi, međutim, da bude pravo oslobođenje, a ne potlačivanje u drugom obliku. Ako nema mira bez pravde, ne može biti ni trajne pravde bez mira. Oboje je plod ljubavi koju je Krist donio svijetu. Mi kršćani smo, dakle, obvezani da djelujemo na ostvarenju jednog i drugog, a pritom smo potpuno načistu da je to izvanredno teška zadaća, koja zahtijeva strpljiv i ustrajan rad i žrtvu.

Većina koja šuti

Velika većina ljudi, osobito u razvijenom svijetu, nije dovoljno svjesna nepravednih uvjeta u kojima moraju danas živjeti mnogi milijuni, a niti odgovornosti što je snose za tu nepravdu, pa ni dužnosti radikalnih promjena ako bi stanje trebalo da se popravi. To vrijedi i za bogate manjine na vlasti u zemljama u razvoju. To je široko polje za odgojno i dušobrižničko djelovanje Crkve i za angažman laika za pravdu, a osobito na područjima na kojima se, kako to naglašava Sinoda, nalaze kritični problemi pravde u svijetu: međunarodni trgovački ugovori i politika, natjecanje u naoružanju, postupak prema rasnim, nacionalnim, kulturnim i vjerskim manjinama, ekstravagantno trošenje ograničenih zemaljskih izvora pomoći, zagađivanje okoline.

Institucionalna Crkva

Jasno je da upravo Crkva kao institucija nema mandata da predlaže mjerodavna konkretna rješenja za tehničke probleme svjetskog poretka.

Što treba onda ona da učini? Ona treba da naviješta poruku Evanđelja o ljubavi i o pravdi u riječi i na djelu, da razobličuje nepravdu

gdje se kao takva verificirala, da doziva u sjećanje etičke principe i norme koji treba da budu određeni za uređenje pravednog socijalnog poretka te da podupire one koji na političkom, socijalnom i gospodarskom području snose odgovornost za to da se dođe do praktičnih rješenja problema pravednosti, time što ona kao prilog tome unosi svoje vlastito razumijevanje unutrašnje naravi tih problema, kako se oni prikazuju sa svoga specifičnog aspekta.

Inspiracija, potpora, savjetovanje

Prije svega drugog pak treba da institucionalna Crkva, naravno, bude izvor inspiracije, potpore i savjetovanja za sve kršćane koji se aktivno angažiraju u teškoj, nezahvalnoj te u mnogim slučajevima i u opasnoj zadaći unapređivanja pravde. Ponekad se na taj način angažirani laici, pa čak i svećenici i redovnici, tuže — i to ne bez razloga — da od strane vjerskog vodstva nisu dobili ohrabrenja i potpore koji su im bili potrebni.

To je sigurno stvar o kojoj bi trebalo ozbiljno razmisliti.

Javno razobličavanje

Javno razobličavanje zahtijeva odvažnost, a često i veoma mnogo odvažnosti. Razobličavanje, naime, neke nepravde u svakom slučaju znači dospjeti u sukob s ljudima koji kontroliraju polugu gospodarske i političke moći, ako ne i konfrontaciju, pa možda čak i demaskiranje ovih. A Krist, naš Gospodin, opomenuo nas je u uputama što ih je dao svojim učenicima kako je riskantno nastupati za Evanđelje. »Predat će vas i velikom vijeću i po sinagogama šibati vas. Zbog mene će vas namjesnici i kraljevi odvlačiti da biste pred njima i pred poganima dali svjedočanstvo . . . Ne bojte se više njih.«

No pripazimo na još nešto što je naš Gospodin rekao istom prilikom. »Mislite na to«, reče, »da vas šaljem kao ovce među vukove. Budite pametni poput zmija i bezazleni poput golubova.« Imati odvažnosti ne znači isto što i biti ludo smion ili naivan. Stajati na strani siromaha i potlačenih, to ne znači nužno da čovjek mora uvijek stajati na strani svake stvari, svakog pokreta, svake organizacije koja glasno navješćuje da nastupa za siromahe i za potlačene. Ima, naime, stvari, pokreta i organizacija koji sebi priljepljuju tu etiketu, ali čija su sredstva za probleme siromaha i potlačenih vrlo pojednostavnjena, kratkovidna, prije emocionalnog negoli objektivnog rasuđivanja, posljedak konkretne situacije ili čiji pravi cilj nije pravda, već vlast.

Treba, dakle, da budemo razumni. No ne zaboravimo da razboritost ne znači uvijek oprez i nikada strah.

No samo briga za veće dobro, a ne plašljivost smije nas spriječiti u razobličavanju.

Razobličavanje što ga provode kršćani mora uvijek biti u skladu s Evandeljem. Istina je, djelotvorno razobličavanje često je veoma neugodno. Ono boli. No ako razobličavanje zadaje boli, onda time treba da bude izvršena samoakcija, i to konstruktivna i brza akcija.

Organizirani plan i akcija

U mnogim zemljama Crkva danas sudjeluje u borbi protiv diskriminacije, da se zajamči ravnopravnost pri raspodjeli radnih mjesta i stambenog prostora i pravo na sindikalno organiziranje. Te djelatnosti ostaju, međutim, često izolirani naponi. Oni nerijetko trpe od nedostatka planiranja i koordinacije, koji su potrebni da bi se izvršio djelotvoran utjecaj na javnost, na politiku vlada ili na ekonomske, socijalne i političke strukture.

Uloga redovnika

Da bismo svladali sadašnji rascjep i nejednakost, stanje siromaštva, nemoći i ovisnosti u kome žive dvije trećine ljudi, treba da razvijamo internacionalnu globalnu sliku čovjeka i društva. Moramo ljudima učiniti jasnim da su potrebni međunarodna pravda, mir i solidarnost ako želimo preživjeti.

Zbog svoga međunarodnog karaktera, zbog činjenice da mnoge redovničke kongregacije djeluju i u bogatim i u siromašnim zemljama, u razvijenim zemljama, kao i u zemljama u razvoju, čini se da su redovnici u idelaonm položaju da svojim životom i svojom djelatnošću porade za međunarodne dimenzije pravednosti te da unapređuju dijalog, razumijevanje i suradnju među narodima.

E k o n o m s k a s u r a d n j a

Ako nastup kršćana za pravdu treba da bude efektan, onda treba da to bude zajednički nastup. Moramo prakticirati ono što propovijedamo drugima: međusobno poštivanje i razumijevanje, solidarnost i suradnju. Kršćanstvo ne smije biti u svojem nastupanju razdvojeno — ne iz sebičnih ili oportunističkih razloga, već da bismo nalog Crkve po Kristovoj volji mogli potpunije provesti.

Da bismo štitili temeljna prava ljudi i unaprijedili pravdu, morali bismo surađivati sa svima onima koji, iako nisu kršćani, iskreno i, kako kaže Sinoda, »poštenim sredstvima« rade za pravedniji i ljudskiji svijet.

S a ž e t a k

Nastupati za pravdu znači ujedno dati svjedočanstvo za ljudsku čast, za slobodu i za Božju ljubav pred ljudima.

Razlog kršćanskog angažmana u stvari pravde ne bi smio nikad da bude zemaljski ponos ili težnja za vlašću ili za prestiž, već duboka briga za čovjeka i za ostvarenje Božjeg stvaralačkog plana i otkupljenja čovjeka.

Najbolji, najdjelotvorniji i najtrajniji izraz te brige jest život i djelovanje kršćana.

Svojim načinom života i djelovanja mi potičemo i druge na to da s nama grade pravedni svjetski poredak.

Da bi se živjelo za pravdu i za nju djelovalo, potreban je proces opažanja.

Opažati znači raspoznavati znakove vremena i interpretirati ih. To znači da mi sebi postavljamo pitanja kao što je ovo: što su u konkretnoj egzistencijalnoj situaciji, u kojoj se mi nalazimo, činjenice koje imaju veze s porukom pravde u Evanđelju: oslobođenje potlačenih, zaštita siromašnih, garantiranje ljudskih prava, unapređenje ljudskog razvoja? Što su najdjelotvornija sredstva s obzirom na te činjenice, koje će u toj osobitoj situaciji privesti pravdu Evanđelja? Što je akcioni plan: koji korak da učinimo mi, tko šta da učini, i koja su mu sredstva, kakvu potporu treba da on ima i što on treba da postigne?

Opažanje zahtijeva promjenu. Da bismo mogli opažati, potreban nam je otvoreni duh i otvoreno srce — otvoreno Duhu Svetome. To znači odustajanje od stanovišta i predrasuda koji zatvaraju našu svijest i naše srce za sve osim za ono što nam je povjereno, na što smo navikli, na ono »kako smo uvijek radili«, pa i odustajanje od stanovišta i predrasuda prema novome, prema onome što je »tradicija«, što je senzacionalno, revolucionarno. Mi treba da budemo prema Duhu zaista otvoreni, a to zahtijeva promjenu — metánoiu.

Prije svega, dakle, promjena. Pristup pak k promjeni vodi preko temeljitog preispitivanja samoga sebe, da bismo jasno ustanovili što smo učinili za pravdu, a što nismo. Iskrena i duboka promjena vodi k reformaciji života, k spoznaji pravde ne samo po našim riječima, već i po našem životu. Reformacija života, koja nas — vođena Duhom Svetim — osposobljuje da spoznamo što se mora učiniti da bi se ostvarila Božja pravda i koja nas goni naprijed na planiranu zajedničku akciju da bi se postigao taj cilj.

To neka bude naš odgovor na poziv Sinode na pravdu u svijetu i na poziv Svetoga Oca: »Ako želiš mir, poradi na pravdi...«